

Емоційно-оцінна лексика в мові сучасних періодичних видань

Вінницький національний технічний університет

Анотація

У роботі досліджено використання емоційно-оцінної лексики в публіцистичному стилі, з'ясовано причини виникнення конотативної ознаки, визначено ознаки емоційно-оцінної лексики та проаналізовано групи емоційно-оцінних слів. З'ясовано, що оцінна лексика створює образність і виразність публіцистичного тексту.

Ключові слова: емоційно-оцінна лексика, конотативне значення, лексема, публіцистичний текст, іменник, дієслово, прислівник.

Abstract

The work investigated using of the emotional and evaluative vocabulary in journalistic style, it was clarified the causes of connotative signs, identified signs of emotional and evaluative vocabulary and analyzed the groups of emotional and evaluative words. It was found that the evaluative vocabulary creates the imagery and expressiveness of the media text.

Keywords: emotional and evaluative vocabulary, connotative value, token, journalistic text, noun, verb, adverb.

Українська преса перебуває в постійному пошуку різних засобів суб'єктивного вираження мовлення. Газети прагнуть наблизитись до читача, зацікавити його, зокрема засобами емоційно-оцінної лексики.

Емоційно-оцінна (конотативна) лексика – це лінгвістичний феномен, особливий компонент, за допомогою якого виражається психічний стан мовця, його ставлення до предмета, об'єкта, адресата мовлення, тобто все те, що складає мету емотивної функції слова [1, 321]. Конотативні слова були предметом дослідження в наукових працях В. А. Маслової, В. І. Говердовського, В. Н. Телії, В. І. Шаховського, О. В. Мироненко, В. Л. Іващенко, Н. І. Бойко. Конотативно-оцінному аспекту семантики назв осіб за родом діяльності, місцем проживання та національністю присвячено роботу В. Л. Іващенко, а в монографії Н. І. Кочукової досліджено оцінно-експресивний потенціал власне фразеологізмів, прислів'їв, приказок, крилатих висловів у мові української преси кінця ХХ – початку ХХІ ст. Дослідники підкреслювали, що слово як в художньому, так і публіцистичному текстах, завдяки особливим умовам функціонування, семантично перетворюється, включає в себе додатковий сенс. Гра прямого і переносного значення породжує і естетичний, і експресивний ефекти тексту, робить цей текст образним і виразним.

Конотативне значення – це нове вторинне значення, яке виникає в мовленні, а згодом засвоюється мовою [2, 156]. В. Л. Іващенко виникнення конотативної ознаки розглядає як результат:

1) інтелектуально-логічного (асоціативно-образного або власне асоціативного) переосмислення;

2) емоційно-оцінного переосмислення (шляхом інтенсифікації оцінки чи шляхом okazionalного включення емосем у контексті);

3) як вияв органічного поєднання інтелектуально-логічного і емоційно-оцінного переосмислення [3, 33-35].

Риси та ознаки емоційно-оцінної лексики:

1) полікомпонентність семантичної структури;

2) наявність формальних ознак та неформальних показників експресивності слова;

3) особливості контекстуального оточення [4, 5].

Актуальність питання визначається активним функціонуванням емоційно-оцінної лексики в публіцистичних текстах та відсутністю спеціальних досліджень з цієї проблеми.

Щодо типів оцінювальної лексики, можна зазначити, що в лінгвістиці виділяють такі одиниці:

1) слова з неоцінним денотативним компонентом: не оцінне, не емоційне (*стеля* – верхнє внутрішнє покриття приміщення, *радіограма* – те, що передають по радіо); оцінне, не емоційне

(*крадій* – людина, що краде); не оцінне, емоційне (*благовірний* – чоловік, *бездар* – людина позбавлена талантів); оцінне, емоційне (*замазура* – людина, що не дбає про чистоту);

2) слова з оцінним денотативним компонентом: оцінне, не емоційне (*красуня* – дуже красива жінка; *делікатес* – вишукана страва); оцінне, емоційне (*сволота* – підступна, підла людина).

Щодо способу передачі експресивно-емоційних відтінків функціонує три групи слів:

1) слова, у яких емоційне забарвлення є частиною прямого значення: «**Виродки кажуть, що у такий спосіб вони... самотверджувалися! Адже розбудив мене *грубіян* вчасно. Але при цьому була непривітною до людей, яких відразу ж розпізнавала як «поганих», грішних та *брехунів*. І вдарила «*наклепницю*» по обличчю. У численних вуличних кав'ярнях – вони за кількістю не поступаються нашим пивним «*забігайлівкам*», щоправда, без спиртного – місцеві чоловіки з раннього ранку і допізна насолоджуються неквапною бесідою, попихують цигарками і кальяном. Криза змушує вдатися до економії навіть найзавзятіших *марнотратів-багатіїв*» (УМ, 21.03.2009, 5);**

2) слова, у яких емоційне забарвлення виникає в переносних значеннях: «**Міцний горішок** Брюс Уїлліс, якому днями виповнилось 54 роки, **визрів** до нового шлюбу. Публіка любить дуже швидко **приклеювати** ярлик «**Монстр**». Розпродавши партію наркотику, «**перевертень**» спокійно заступав на службу» (УМ, 29.05.2009, 4);

3) слова, що набувають емоційного забарвлення завдяки суфіксам: «**Цього разу намиста «пузирилися»** нагромадженням кульок. Оглядаємо «**хатинки**», видовбані у вапнякових скелях» (УМ, 20.03.2009, 8).

Широке вживання емоційно-оцінних дієслів властиве публіцистичному стилю, де вони вказують переважно на конкретну дію, а не на загальне взаємовідношення понять як у науковому стилі. Конотативні ознаки відображають уявлення носіїв мови про асоціативні зв'язки позначуваної словом реальності з властивістю іншої названої реальності, як за подібністю, так і за суміжністю [5, 226]. Так, наприклад, слово **заправляти** конотує таку дію, як керувати, організовувати: *Саме цей пан, за допомогою правоохоронців, „заправляв” розгромом бару „Котон...”* (УМ, 26.03.2004, 2), **калатати** – поширитися, розповсюдитися: *Остання неприємна історія, яка калатає дитсадком і селом в цілому, трапилася в лютому* (Д, 09.04.2009, 6), **канючити, клянчити** - просити: *... третю і четверту ми **виканючили** за десять метрів від місця нашого першого „гріхопадіння” - у групі студентів* (ПіК. – 2004. – № 22. – С. 27), **закосити** – копіювати: *Раніше „Скрябін” цілком свідомо, що називається, „закоишував” під „Депеш”* (Україна молода. – 2003. – 29 серпня. – С. 14), **розколотися** – зізнатися у чомусь: *Затриманий мешканець Кіровоградщини невдовзі «розколовся», що разом зі співучасниками викрав цю картину саме в червні в Одесі* (УМ. – 2006. – 2 лютого. – С.3).

Прикладами емоційно-експресивної лексики є також прислівники, уживані в роботах О. В. Мироненко: **по-шевченківському** – полум'яно, до самозабуття, до самопожертви: *Отак хочу почати свою промову перед студентами Черкаського університету. Якщо ми любимо Україну **по-шевченківському** полум'яно, до самозабуття, до самопожертви, аж до отого: “караюсь, мучусь, але не каюсь”, то чого ж ми, чи ви, студенти такого поважного університету, якому присвоїли навіть ім'я великого українського гетьмана, чому ж ви не шануєте рідної мови?* (В.Захарченко), **по-бичачому** – грубий, нахабний, нелюдський: *Рекетир ступав, **по-бичачому** пригинаючи голову, й не переставав гикати. Позад нього майже впритул – господар. Він випроводив хижака з двора і тримав на мушці, поки той не зник за поворотом вулиці* (Ю.Керекеш), **ейфорично** – невинувато, оптимістично, піднесено: *Після останнього булькання, **ейфорично** спрямований до своєї мети чоловік розмістив в упаковку останні порожні вже пляшки, обхопив легеньку, мов пір'ячко, ношу і попрошував* (Г.Вівчар), **астрально** – у благанні ... сили: *Біжучи, вже простягав наперед себе руки – **астрально**, у благанні тієї сили, що потрібна була йому в цей мент. Однак потрібний імпульс йому не прийшов* (А.Мороз) [6, 15-20].

Конотативним іменниковим лексемам свої праці присвятила В. Л. Іващенко: **піаніст - фортепіаніст, сурмар / сурмач – сигналіст – трубач, дудар – сопілкар – волинщик – виконавець на козі - виконавець на дудельзаці - виконавець на бекпайпі** (від нім. дудельзак = англ. бекпайп = коза = дуда = гайда = волинка), **домрист – ситарист – дугарист** [7, 56], **тапёр** (від фр. taper – стукати) - музикант, який грає за гроші на танцювальних, заняттях з художньої і спортивної гімнастики, уроках бальних танців, у перервах ігор, спортивних змагань [7, 60], **заклинатель / заклинач** – той, хто закликаннями, чарами діє на кого-, що-небудь, підкоряючи своїй волі, **плакальщик** – той, хто оплакує мерців, переважно в обряді поховання; виконавець плачів // **плакальниця / тужбалиця / голосільниця** [7, 192], **блазень** – особа при дворі монарха

або вельможного пана, що розважала господаря та його гостей різними витівками, жартами, **акробат** – вправний гімнаст, виконавець складних гімнастичних номерів у цирку, **оповідач** – той, хто оповідає казки, анекдоти та інші фольклорні твори [7, 179], **джангарчі** – калмицький співець-виконавець народного епосу “Джангар”, **кайчі** – алтайський співець-виконавець народного героїчного епосу “Кай чорчок”, **манасчі** – киргизський співець, що виконує національний богатирський епос “Манас” у речитативній манері без супроводу [7, 199].

У низці робіт, присвячених дослідженню емоційно-оцінної лексики, класифікація проаналізованого лексичного пласту проводиться на підставі того факту, чи є слово однозначним чи багатозначним. Однозначні емоційно-оцінні слова настільки яскраво виражають емоційну оцінку, що ця властивість лімітує сферу їхнього вживання та обмежує семантичний простір до одного значення. Багатозначні слова, як правило, емоційно-нейтральні у своєму основному значенні, але при метафоричному вживанні цей лексичний пласт набуває яскравого, образного емоційно-оцінного забарвлення. Частина переносних використань не застосовується нами в мовленні та існує лише в тексті певного автора. Це індивідуальні (авторські) метафори та метонімії.

Отже, ефективність зображення того чи іншого поняття залежить від слів, які вживають носії мови. Емоційність та оцінність допомагають висловити думку мовцям, ставлення до позначуваних предметів, дій, реалій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Стадній А. С.* Психолінгвістичний аспект емоційно-оцінної лексики / А. С. Стадній // Вісн. Дніпропетровського ун-ту. – Д. : Вид-во Дніпропетровського нац. ун-ту, 2010. – Вип. 16, № 11, т. 18. – С. 321–325. – (Сер. „Мовознавство”).
2. *Стадній А. С.* Семантичний і функціональний аспекти конотативно маркованих дієслів // Актуальні проблеми філології та перекладознавства : збірник наукових праць. – Вип. 7. – Хмельницький : ХмЦНП, 2014. – С. 156–159.
3. Іващенко В. Л. Конотативно-оцінний аспект семантики назв осіб за родом діяльності, місцем проживання та національною належністю. Дис. на здоб. наук. ст. канд. філол. наук. Спец. 10.02.01 – укр. мова. - К., 1997. - С. 33-35.
4. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: проблеми семантики і функціонування. Дис. на здоб. наук. ст. док. філол. наук. Спец. 10.02.01 – укр. мова. / Н. І. Бойко. – К., 2006. – С. 5-35.
5. Теля В. Н. Типы языковых значений. – М., 1981. – 269 с.
6. Мироненко О. В. Нові оцінно-конотативні значення прислівників / О. В. Мироненко – Київ, 2010. – 24 с.
7. Іващенко В. Л. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології) Монографія. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2006. – 328 с.
8. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник / Ф. С. Бацевич. – К., 2004. – 344 с.
9. Струганец Л. В. Культура мови. Словник термінів. – Тернопіль, 2000. – 88 с.
10. Лисиченко Л. Мовна картина світу та її рівні / Л. Лисиченко // Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія. – Т. 6. – 1998. – С. 127-134.
11. Теля В. Н. Конотативний аспект семантики номінативних одиниць / В. Н. Теля. – М.: Наука, 1986. – 141 с.

Кузьменко Катерина Олександрівна – студентка групи 2СІ-16б, факультет комп'ютерних систем та автоматизації, Вінницький національний технічний університет, м. Кролевець Сумська обл., katerina.kuzmenko.work@gmail.com

Науковий керівник: **Стадній Алла Сергіївна** – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри мовознавства, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, stadniy.alla@ukr.net

Kuzmenko Katerina – student of 2SE-16b, Faculty of Computer Systems and Automation, Vinnytsia National Technical University, Krolevets Sumy region, katerina.kuzmenko.work@gmail.com

Supervisor: **Stadniy Alla Sergiyivna** – senior researcher of Philology, Department of linguistics, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, stadniy.alla@ukr.net